

İbrahim BİRİCİK*

NAZLI ERAY'IN “ORPHÈE” VE “AYIŞIĞI SOFRASI” ROMANLARINDAKİ FANTASTİK UNSURLARIN MİTİK BAĞINTILARI

Özet

İnsanoğlu tarihi süreç içerisinde evreni, dünyayı, kendi varlığını ve doğayı anlamaya çalışmıştır. Bu çaba, insanı ele alan edebiyat ile mitolojinin zengin olan ortak bir paydasıdır. Çünkü mitler de edebiyat gibi insanın varlığı ve evreni anlama/algılama/anlamlandırma çabasının birer ürünüdür.

Mitler, dünyayı anlamlandırmaya çalışırken aynı zamanda cevapsız sorularla kendisine karanlık bir dünya oluşturur. Bu muğlaklık yeniden açıklanma ve aydınlanma ihtiyacı doğuracağı için edebiyat; eski çağlarda yaşamış insanların doğa olaylarına, sosyal ilişkilere ve dinsel inanışlara bakış açılarının mit aracılığıyla yorumlanışını biçimsel ve estetik kaygılara göre tekrardan yorumlar. Mitolojik anlatıların ve mitik karakterlerin edebi metinlerde var olması; mitik unsurların simge, imge ve semboller vasıtasıyla edebiyata kaynaklık ettiğini de gösterir.

Edebî anlatı türlerinden biri olan roman ise mitolojik bazı imgeleri kullanarak insanın varoluş serüvenindeki trajediye tanıklık eder. İlk anlatıların kaynaklarından olan mitlerden, modern anlatı metni olan romana doğru geçen süreçte, gerçeklik algısının parçalanmışlığı ve insanın gerçek dünyadan hayal âlemine sığınması gibi durumlar, metinde farklı bir kurguyu oluşturur. Postmodern zeminde zaman, mekân ve gerçeklik algılamasının düşselliği, anlatımda fantastik bir kurgu ortaya çıkarır.

Türk romanında fantastik kurgularıyla öne çıkan Nazlı Eray, anlatımına mitolojik bağıntılarla sanatsal bir derinlik katar. *Orphée* romanı ile Yunan mitolojisine, *Ayışığı Sofrası* romanı ile de İslâm mitolojisine göndermede bulunan yazar; romanlarındaki fantastik kurgusuyla zengin bir edebî muhteva oluşturur.

Anahtar Kelimeler: edebiyat, mitoloji, roman, mit, fantastik, kurgu

THE MYTHIC CORRELATIONS OF FANTASTIC FACTORS IN NAZLI ERAY'S NOVELS “ORPHÈE” AND “AYIŞIĞI SOFRASI”

Abstract

Humankind has tried to comprehend universe, world, his own entity and nature through out the historical process. This exertion is a rich common ground of literature and

---

* Doktora Öğrencisi, Celal Bayar Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD, ibrahim.bd@hotmail.com

mythology which deals human. The reason is that myths are also outputs of human's entity and exerts on of comprehending/perceiving/making sense of universe like literature.

While myth story to make sense of the world, at the same time, they create a dark world by unanswered questions for themselves. Because of the fact that this ambiguousness will brings about need of reclarification and enlightenment, literature interprets the interpretation of outlooks of peoples who lived ancient ages on natural events, social relations and religious faiths by myths according to formal and aesthetical concerns. That mythological narratives and mythic characters exist in literary texts also shows that mythic factors are a resource to literature by signs, images and symbols.

As for novel which is one of literary narratives, it testifies tragedy in human's adventure of existence by using some mythological images. Situations such as shatter edness of sense of reality and human's taking shelter from real world to imaginary world creates a different fiction during the time elapsed from the myths which are some of the first narratives' sources towards the novel which is modern narrative text. Time, space and imaginarieness of sense of reality bring out a fantastic fiction in the expression on postmodern ground.

Nazlı Eray coming to the fore front with her fantastic fictions in Turkish novel include an artistic profundity to her expression by mythological correlations. The author referring to Greek mythology by novel *Orphée*, and Islam mythology by novel *Ayıışığı Sofrası* creates a rich literary content thanks to fantastic fiction in her novels.

Keywords: literature, mythology, novel, myth, fantastic, fiction.

Mitoloji ve Edebiyat

Kelime anlamı olarak “*söz, konuşma, anlatı*” anlamına gelen mit; Yunanca, *muthos/mithos*’dan gelmekte olup genel anlamda sözlü olarak nakledilen/anlatılan hikâyelerdir. Mitoloji kelimesinin kökenlerinden olan “*mithos*” *olağanüstü, efsane*; “*logos*”un ise *söz, bilim* anlamına gelmektedir. Mitoloji, mitleri inceleyen bilim dalı olmasının yanı sıra olağanüstü anlatıları da inceler. Mitolojiler; insanın, doğayı ve evreni anlama merakından hareketle duygularını dile getirdiği ilk anlatılardır. Bu anlatılarda, eski çağlarda yaşamış insanların sosyal ilişkileri ile doğa olaylarına ve dinsel inanışlara bakış açıları yorumlanır. Mitolojiler, yüzyıllar boyunca birçok milletin edebiyatında da önem arz ettiği için bu alandaki mitolojik kavramlar, edebi türlere anlam çeşitliliği ve derinliği kazandırarak edebiyat dünyası için de zengin bir kaynak mahiyetindedir. (Karabulut, 2015: 617)

Mitler ise, sözlü ve yazılı olarak sonraki kuşaklara ataların bilgisini aktarır. Rus bilim adamı Vladimir Propp miti “İnsanların, mevcudiyetine inandığı Tanrılar ve ilâhi kuvvetler hakkında olan hikâyeler” şeklinde tanımlar. (Bayat, 2007: 32) Sigmund Freud’a göre ilkel insanın şuuraltı, Jung’a göre ise insanlığın çok uzak geçmişine ait sosyal yapının şuuraltı olan mitler, arkaik düşünce ve inanç sisteminin yansımalarıdır. (Karabulut, 2015: 618) Seyidoğlu’na göre (2015: 16) ise mitin asıl manası, *sahip olunan çok değerli şeyler, kutsal, değerli ve manalı* olandır. Hatice Arpaguş (2003:7) ise insanlığın kolektif şuurı olan mitolojileri, kültürel dünyanın fonksiyonel verileri olarak niteler. İlkel insanlar ve insanüstü varlıkların başından geçen masalsı olayların anlatımı da olan mitolojiler, tarihsel zamanın ötesindeki başlangıç zamanına dayanan anlatım biçimidir. (Yıldırım, 2008: 15) Mite yönelik nitelikli bakış açılarının farklı yorumlamaları; Mircea Eliada’ya göre mitin kendine özgü statik olmayan yapısı ve

ifade ettiği kültür gerçekliğinden kaynaklanır. (Aktaran: İşler, 2015: 188) Edebiyat da mitler gibi insanın doğayı ve evreni anlama çabasının ürünüdür. Bundan dolayı mitler, edebi zevkle yeniden yorumlanır.

Edebi metinlerde mitler ve mitolojik kahramanlar, imge, simge ve sembol durumundadırlar. Wellek ve Waren'e göre bir edebi metnin değeri, mit ve metaforlardan gelmektedir. (Wellek ve Warren, 1983: 258) İlk çağlardaki edebi metinler, mitolojik bir yapısal kurgulamayla ele alınırken daha sonraki çağlarda ise bu metinler, imge ve sembollerle tekrardan kurgulanır. (Tökel, 2012a: 27) İlk çağlardan günümüze kadar gelen anlatı ve roman kurgularında mitsel arka planlar, imgesel betimlemelerle anlatım zenginliği kazanır. Fantastik kurgulamalar, bunun en serbest kurgusal hareket alanıdır. Kurgunun “ölüler dünyası” olarak adlandırılan unsurunda bile fantastik edebiyatın köklerinin uzandığı mitler vardır. (Ertem, 2003: 73)

Mitler, edebiyat için vazgeçilmezdir. Çünkü anlamlandırılmaya çalışılan her bir nesne veya olay sözlü-yazılı olarak mitler aracılığıyla kuşaklara aktarılır. Aynı zamanda mitler, insan ve kâinat arasındaki münasebet ve mücadelenin öyküleştirelerek sunulmasına da elverişlidir. Gerçekliğin yaşama nasıl geçirildiğini dile getiren mitler, edebi eserlerdeki olay örgüsünün bir çeşit mutfağı ve ofisi konumundadır. Bu mutfakta/ofiste estetik kaygıyla işlenen mitler, geniş kitlelere hitap ederek günümüze kadar ulaşır. Mitin anlatma işleviyle; edebiyatın açıklama ve yorumlama işlevi bir araya geldiğinde tamamlanmış ve bütünleşmiş mitik temelli edebi eserler ortaya çıkar. (İşler, 2015: 187)

İnsanlığın en eski döneminin ilk anlatıları olan mitlerde kahramanlar; doğrudan tanrısal güçlere sahip kişiler veya Tanrı-kral modelinde iken, mitik dönemden destansı döneme geçişte kahramanlar, yarı-tanrısal hüviyete bürünür. Destansı dönemin sonunda kahramanların destansılığı yitirilir ve yerel boyutta kimliksel sıradanlaşma göze çarparak halk hikâyeleri dönemi başlar. (Öncül, 2010: 1287) Modernizmin başlangıcında anlatının romana dönüşümünde ise kahramanlara “kahır” yüklenerek bireyleşme süreci başlar. Mitten romana anlatının değişimi edebi eserin taşıyıcısı olan kahramanın kimliksel boyutunu da gözler önüne serer.

İnsanlığın kozmik bilgi kaynağı ve toplumun kolektif bir şekilde kodlarını barındıran mitler; sanatsal faaliyetlerin özünde bulunduğu, imgesel anlatıları barındırması, binlerce yıldır insan hafızasında tanımlanması ve gizemli dünyalara kapı aralaması gibi özelliklerinden dolayı edebî metinlerde varlığını sürdürür. Ne zaman ki mitler; insan ve insanın içinde bulunduğu dünyayı, toplumu ve inanç geleneklerini ele almaktan vazgeçerse o zaman edebiyat mitleri kaynak olarak görmekten ve mitolojik temelli kurgulama yapmaktan vazgeçer.

Roman, Gerçeklik ve Fantastik Kurgu

İnsan, yapısı itibarıyla psikolojik ve sosyolojik derinliği olan bir varlıktır. Bu derinliğinden dolayı insan, temel bilimlerin ve disiplinlerin odak noktasıdır. İnsanın bu derin yapısından estetik ve güzellik duygusunu açığa çıkartma hissi, sanatı ve edebiyatı meydana getirir. (Çetişli, 2008) Edebiyat, insanın içinde bulunduğu dünyayla ilgilenir.

Edebiyatın bir türü olan roman ise, dış dünyanın gerçeğiyle sanatın gerçekliğini edebi zevkle sentezleyerek okura sunar. Nesnel gerçeklik, dil düzeyinde öznel tasarımlarla yeniden yazılır. (Kula-Sakallı, 2002: 64)

20. yüzyıla kadar “*klasik roman*” kurgusunda, romanın kurmaca dünyasıyla dış gerçeklik âleminin unsurları birbiriyle iç içedir. Sanatçının iç dünyasıyla, dış gerçekliğin birlikteliği romanın kurmaca yapısında beraber bulunur. Kurmacanın bir yöntemi olan “*mimesis*” bu durumda kullanılır. Çünkü dış dünya itibari âlemin dünyasına ayna gibi yansıtılır. Şerif Aktaş’a göre romanın itibari âlemi, dış âlemin bir düşünce sistemi etrafında sanatçı tarafından yorumlanmasıyla oluşur. (Aktaş, 1998: 15)

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nı da içine alan ve sanayileşme ile kapitalleşen dünyanın yalnızlaşan bireyini ele alan dönem, modern roman dönemidir. Çünkü gerçeklik algısı, savaşlardaki ölüm realitesiyle sorgulanmaya başlanarak parçalanır. Birey, dış dünyanın acımasızlığından kendi iç dünyasının yalnızlığına çekilir. Hayatın gerçekleri, bireyin iç dünyasıyla açıklanmaya başlanır. Bu tarz kurgulamalarda “*tecrid*” yöntemi kullanılır. Nesnel ve dış dünya, estetik imaj ve sembollerle öznel ve artistik biçimde esere yansır. (Aytaç, 1999: 23)

Gelişen dünya ile beraber gerçek yaşamda sıkıntılar içerisinde boğulan birey, yabancılaşmanın, yoksulluğun ve yalnızlığın etkisiyle kendisini, gerçekten uzaklaştırıp hayal âlemine kaçmak ister. Bu durum, romanda fantastik kurguyu meydana getirir. Postmodern romanın, klasik ve modern romana başkaldırısında fantastik kurgu önemli bir yer tutar. Kurmacanın “*katharsis (arınma)*” yöntemiyle oluşturulan fantastik kurgularda bireyler, psikolojik olarak da rahatlayarak gerçek hayatta yapamayacağı birçok şeyi yapar. Birey, hayatın öznesi olmaktan çıkıp nesnesi konumuna geldiği için gerçeklikten sapmalara yönelir. (İnci, 2005: 75)

“*Gerçekte olmayan, gerçek olmayan, düşlemsel ve hayali olan*” (Türkçe Sözlük, 1998) anlamlarına gelen fantastik, roman kurgusuna farklı bir boyut kazandırır. Nitekim bu farklılığından dolayı 18. yüzyıldan başlayarak Fransa’da gelişen bir tür olma hüviyetini kazanır. Edebi yeteneğin düş gücüyle sentezlenmesiyle oluşan fantastik kurguların temelinde düşsü gerçeklik ve büyülü gerçeklik vardır. (Toyman, 2006: 30) Fantastik kurgulamalarda, zaman ve mekân boyutunda gerçek hayat ile yoğun geçişler bulunduğundan yazar; gerçek hayatı küçük bir zemin gibi kullanır. Bundan dolayı da fantastik okuru, gerçek ile düş-büyük-hayal arasındaki kurguya inanıp inanmamakta kararsız kalır. Soyuta ulaşmak için somutu araç olarak kullanan fantastik kurgularda; iç, dış ve düşsel gerçeklik bütünlük boyutunda ele alınır.

Türk Edebiyatı, Fantastik ve Nazlı Eray

Modern zamana kadar ki süreçte; gerçeği, “akıl” odaklı ele alan Batı dünyası, gerçeğe “ruh ve kalp” odaklı yaklaşan Doğu dünyasına çok şey borçludur. Çünkü derin, gizemli ve büyülü masallarla süslü zengin bir kaynak ve mitoloji-destan-hikâye geleneği; kısacası fantastik bir âlem, Doğu’dan Batı’ya hediye edilmiştir. (Durmuş, 2014:227) Her ne kadar, Batı; kendi mitoloji kaynağını antik Yunan olarak gösterse de

kıta Avrupası'na nazaran antik Yunan da Doğuda kalır. Akıl odaklı modernite ile tanışan Batı, Doğu'nun bu hediyesini sonra görmezden gelir.

Tanzimat döneminde de Batı odaklı Türk romanı oluşturulurken gelenek kokan anlatılar tümüyle öteki görülerek dışlanır. Fantastik unsurlarla bezeli olan hikâyelere bu anlayış dolayısıyla itibar edilmez. (Aslan, 2012:252) Hatta fantastiğe ve geleneğe açılan savaşta roman, saldırının temel malzemesi olur. Batı perspektifli pozitivizm ve akla-gerçeğe dayalı bir roman mantığı içinde ele alınan kurgulamalarda fantastik dışlanır. Çünkü geleneksel anlatının özellikleri olan büyü, mucize, hurafe, cin vs gibi kurgu unsurları fantastik türle de paralellik arz etmektedir. Ama yine de bu türle alakalı eser veren yazarlarımız bulunur.

Tanzimat'ın ilk döneminde *Muhayyelat-ı Aziz Efendi* (1796) eseri fantastik türün ilk örneklerindedir. Çünkü masalımsı bir anlatımla cinler ve periler anlatının içindedir. Emin Nihat'ın *Müsaremetname* (1872) eseri ise *Binbir Gece Masalları*'nı hatırlatacak olağanüstülüklerle doludur. Daha sonra *Çengi* (1877) romanı ile Ahmet Midhat katkı sağlar. Kurguya cinlerin padişahını sokan yazar, bu türde de eser verir. Servet-i Fünûn döneminde ise Hüseyin Rahmi, *Gulyabani* (1912) adlı romanı ile fantastik komedi kurgusuyla dikkat çeker. Hüseyin Rahmi'nin çoğu romanı fantastik unsurların bolluğuyla dikkat çeker. Hüseyin Rahmi, fantastik kurguyu; materyalizm, ruhçuluk gibi ciddi ve felsefi konuları popülarize etmek için kullanır. Moran'a göre Hüseyin Rahmi'nin amacı, Osmanlı İslâm ideolojisindeki dinsel öge yerine Batı düşüncesindeki maddeci ve pozitivist öğeyi yerleştirmektir. (Moran, 1998: 58) Metafizik konulara değinen Abdülhak Hamit Tarhan, *Ruhlar ve Arziler* (1925) eserinde ölülerin diyaloguna başvurur.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943) eseriyle zamanın çeşitliliğine, hayal gücü ile rüyanın birlikteliğine kurgusunda yer verir. Peyami Safa'nın *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1949) romanında ise konağa taşınan romanın kahramanı Ferit, yer değiştiren eşyalar ve garip olaylarla karşılaşır. Berna Moran ise eseri şu şekilde yorumlar: “*Gürpınar, ilk romancılarımızın olağan dışı karşısındaki tutumlarını sürdürür ve fantastiğin garip türünü seçerken; Peyami Safa, ondan kırk yıl kadar sonra bir geriye dönüş yaparak Aziz Efendi gibi fantastiğin olağan dışı türünü seçer.*” (Moran, 1998: 60)

Türk edebiyatında önemli bir tür olan romana Tanzimat ile birlikte sosyolojik bir misyon yüklenir. Roman, 1950'lerde toplumsal gerçekliğe yönelirken; siyasi ve sosyal çalkantılar, bireyin modernite ve hayat karşısındaki savaşında “özne”den “nesne”ye değişimi, 1980 sonrası Türk romanını çeşitli ve farklı konulara yöneltir. Gerçeklik algısının parçalanmışlığı ve insanın gerçek dünyadan hayal âlemine sığınması, romanlarda farklı kurgu oluşturur. Postmodern zeminde; zaman, mekân ve gerçeklik algılamasının düşselliği, anlatımda mitolojik temelli fantastik bir kurgu ortaya çıkarır.

Eserlerinde fantastik gerçekçiliğin gizemli ve düşsel dünyasını anlatan Nazlı Eray da Türk edebiyatında ve romanında fantastik kurguda başarılı olan yazarlarımızdandır. İlk romanı *Pasifik Günleri*'nden (1981) son romanı *Beyoğlu'nda Gezersin*'e (2005) kadar hayal ve gerçek arasındaki geçişlerle kurgularına fantastik ve mitik boyut kazandırır.

“Benim kişilerim” dediği gerçek hayattan alınmış olan kahramanları, hayal ürünü kahramanlar ile sentezleyerek gerçek dünyanın sınırlarını aşar. Olağanı bir basamak gibi kullanarak gerçeklik zemininde okuru hayal gücünün en üst sınırına ulaştırmayı amaçlar. Olay örgülerinde boşluk bırakmayarak bilinci ve bilinçaltını aynı oranda işler. Kurgusunu gerçeklik zemini üzerine de oturtan yazar, fantastik unsurlarla okuru kararsızlıkta bırakarak anlatıdan okuru uzaklaştırmaz.

Hayata ilişkin farklı temalarla okuyucunun karşısına çıkan yazar; düşleri ve imajları bol kullanır. Eserlerini masalımsı ve mitik motiflerle süsleyerek modern dış dünyayı bireysel iç dünyayla sentezler.

“Orpheè” romanı ve Yunan Mitolojisi

Ölümden kaçmak ve sevgilisi Orphee’yi aramak için başka bir ülkeye giden anlatıcının maceralarını işleyen bu romanda düşsellik ön plandadır. Yardımcısı Bay Gece ile aramalara başlayan anlatıcı, arkeolojik bir kazı alanında, mermer bir heykelle karşılaşır. Bu heykel, Roma İmparatoru Hadrian’dır. Heykelin bir güvercin vasıtasıyla gönderdiği mektuplarla iletişim kurarlar. Bu durum; yazarın, gerçeküstüyü gerçekle harmanlayarak romanında fantastik unsurlar barındırdığının göstergesidir. Anlatıcı, imparatora, yeniçağın getirdiği yenilikleri göstermeye çalışır. Ankara, bir uçak bileti alarak anlatıcının bulunduğu şehre taşınır. Ankara, bu kente yavaş yavaş yerleşmeye başlar. Anlatıcı ve yardımcısı, ‘Paris’te Son Tango’ filmini Orphee’nin evinin duvarına yansıınca, film kahramanları ile Orphee bir araya gelir ve filmle gerçek karışır. Filmdeki kız tetiği çekince Orphee vurulur ve ölür.

Yunan mitolojisinde müzik tanrısı olan Apollo’nun ya da Zeus’un oğlu olan Orphee, çok güzel ve etkili bir lir çalmaktadır. Lirini çalmaya başlayınca azgın akan sular durur, ormandaki en yabani yaratıklar bile evcilleşir. Karısı Eurydice’i yılan sokup ölmesi üzerine Orphee, onun peşinden ölümler ülkesine gider. Ancak yılan saçlı ve kanatlı ölüm melekleri Erinyeler, O’nun girmesine izin vermezler. Orphee, o kadar güzel lir çalar ki yılan saçlı ve kanatlı ölüm perileri Erinyeler ve cehennemin bekçisi üç başlı ve yılan kuyruklu canavar köpek Kerbelos dahi bu eşsiz müzik karşısında hareketsiz kalır. Kapıdan geçtikten sonra kötülük tanrıçası Hades ile karşılaşır. Lir çalarak Hades’i de etkileyen Orphee, Hades’ten Eurydice’i vermesini ister. Hades’in ise bir şartı vardır. O da buradan ayrılırken kesinlikle Eurydice’nin yüzüne arkasını dönüp bakmamasıdır. Yolun sonuna kadar arkasına dönüp Eurydice’e bakmayan Orphee, artık hasrete dayanamaz ve arkasına dönüp bakar. Bundan dolayı Eurydice, yok olur. Orphee’ye ölümler ülkesinin kapıları bir daha açılmaz. Bu duruma tanrılar çok sinirlenerek Orphee’nin kafasını kesip bir ırmağa atarlar. Kesik baş ırmaktan denize karışarak bütün Ege’yi dolaşır. (Dilek, 2012: 79) Müzisyenliğinin yanı sıra, bir kâhin ve büyücü olan Orphee’nin ölümünden sonra onun adına bağlı olarak Orfizim adı verilen mistik anlayışa sahip bir inanç ortaya konulur.

Nazlı Eray’ın bu eserinde Orpheus miti, fantastik unsurlarla beraber işlenir. Romanda ölümden kaçmak ve sevgilisi Orphee’yi aramak için başka bir ülkeye ve kente gelen Eurydice’in maceraları anlatılır. Anlatı, Eurydice’in hiç bilmediği bir kente Orphee’yi aramak için gelmesiyle başlar. Mitolojik olaya göndermede bulunan yazar, Orphee’nin

Eurydice için yaptığı fedakârlığın rövanşını; Eurydice'nin Orphee için yaptığı fedakârlıkla günümüze taşır. Mitteki olayda Orphee'nin fedakâr yolculuğu ve çileleri vurgulandığı için; yazar, anlatıyı otobüs yolculuğu ile günümüze uyarlar.

Mitte Orphee'ye yardım eden gerçek dışı ve mitolojik karakterler olduğu gibi; anlatıda Eurydice'e yardım eden gerçek dışı fantastik karakterlerden olan Ankara şehri, Bay Gece ve Handrian heykeli gibi fantastik karakterler de vardır. Hem mitte hem de romanın kurgusunda iki âşık, birbirine kavuşamaz.

Eurydice, yardımcısı Bay Gece'ye ölüm hakkında “*O da bu kıyı kentinde*” (Eray, 2015: 17) der. Bu kurgulamada okur, ölümün iki sevgiliyi ayıracağından emindir. Eurydice, Orphee'yi görmekten korkmaktadır. Çünkü mitteki anlatıda, Orphee; Eurydice'i tek bakışıyla yok etmiş ve bir daha hiç görememiştir. “*Ama bilmediğim bir nedenle, korkuyorum ve kaçıyorum ondan.*” (Eray, 2015: 113) Eurydice, kendisini bu korkularından dolayı “*dünü elinden alınmış yarım bir insan*” olarak niteler. Korkularında haklı çıkar. Çünkü imparator heykele, Paris'te Son Tango filmini seyrettirmek için Orphee'nin bulunduğu eve filmi projeksiyonla yansıtırlar. Filmin son sahnesinde iki sevgili olan Paul ve Jeanne vardır. Eski bir hesaplaşmadan dolayı Jeanne silahını çıkarır ve ateşler. İşte o an, tıpkı mitte olduğu gibi Eurydice ile Orphee göz göze gelir. Silahtan çıkan kurşun Orphee'yi öldürür. Kurgulama mite paralel olarak hazırlanır. Her iki anlatıda da iki âşık göz göze geldiğinde ölüm onları ayırır. “*Orphee, bana doğru gelmek için hamle yaptı. Kız tetiği çeker. Orphee, olduğu yerde döne döne sendeleyerek cama yaslandı.*” (Eray, 2005: 144) Yardımcı Bay Gece, sanki bu sonu biliyormuşçasına hiç telaşa kapılmaz ve gayet sakin bir şekilde “*Haydi gidelim*” der.

Mitoloji kahramanlarından iki ünlü âşık olan Orphee ve Eurydice'i bugünkü zamana taşıyan yazar, kurguda fantastik öğelerden bolca yararlanır.

“Ayışığı Sofrası” romanı ve İslam Mitolojisi

Anlatıcının arkadaşı Aşo'nun anıları ile başlayan roman, Yedi Uyurlar'ın/Ashab-ı Kehf'in günümüze gelişiyle gerçeklikten uzaklaşır. Romanın anlatıcısı Serra, Yedi Uyurlardan Yemliha'nın peşine takılarak mağaraya gider ve orada diğerleriyle tanışır. Yedi uyurların mağarasında Falcı Sibil'e bağırarak falı baktıran anlatıcı, Ayışığı Sofrası'nda bulunan tabaklarda tüm tanıdıklarını fark etmeye başlar. En başta bu durum ona anlamsız gelse de tabaklardaki insanlarla konuşunca hayatının anlamını kavramaya başlar.

Romanda adı geçen Yedi Uyurlar olan Ashab-ı Kehf kıssası *Kuran*'da geçmektedir. (Kehf süresi,10-27) Kıssa müşriklerin ve Yahudilerin tarihin derinliklerinde mağarada uyuyan gençler hakkında Peygamberimizden yorum yapmasını istemesi üzerine nazil olur. Buradan tarihi süreç içinde Arap mitolojisinde ve Eski Ahit'te de böyle bir anlatının var olduğu anlaşılmaktadır. Hatta böyle bir olayın Çin¹ ve Hint² mitolojisinde

¹ “Bir nehirde balık avlamaya giden bir adam, bir fırtına sonucu bir adaya düşer. Orada garip insanlar görür. Adamlar imparatorun baskısından dolayı buraya kaçmışlardır, balıkçı bunları görünce şaşırır ve ne zaman buraya geldiklerini sorar, onlar da ‘sen gelmeden biraz önce buraya geldik’ derler. Adam

anlatıldığından söz edilir. Hıristiyan kültüründe de önemli yeri olan Ashab-ı Kefh'in, Süryani Kilisesinde okunan ilahilerinden birinde Yemliha'nın yemek almak için şehre gitmesi motifi vardır. Çünkü Ashab-ı Kefh'e ait bilinen en eski şekli, Süryani edebiyatının önemli yazarlarından Suruçlu Yakub'a (MS. 452-521-22) ait bir ilahi kitabında yer almaktadır: “*Yemliho, kalk şehre gir. Bize yemek al. Çünkü dün akşamki yemeğimiz yetmemişti.*” (Sert, 2009: 37)

Ancak Allah, ayette “*hak*” kelimesi ile meseleyi şüphe ve hayalden arındırarak hadiseye doğruluk kazandırır. Her ne kadar bu kıssa, Kuran'da “*hak/gerçek*” olarak anlatılsa da sonradan getirilen yorumlar, kıssaya mitolojik boyut kazandırır. (Şentürk, 2013: 223) Hatta A.J. Wensinck gibi bazı oryantalistler, kıssanın tamamıyla mitoloji olduğu savunur.

E. Hamilton, mitlerin/mitosların dinle ilgili olmadığını savunsa da; Joseph Campell, kutsal metinlerin mitolojik anlatılardan etkilendiğini söylese de; *Scriptural teoriye* göre mitolojik anlatılar, kutsal kitapların anlatılarından ortaya çıkmıştır. Buna kanıt ise, dünyanın farklı mitolojilerindeki ana olayların ve temanın küçük farklılıklarla aynı olmasıdır. Mesela; Cennet'ten ihraç meselesindeki Hz. Âdem, Yunan mitolojisinde Pandora, İran'da Kiyumers, Hint'de Manu, Sümer'de Adopa, Çin'de Fu Huia olarak geçer. Yine Kuran'da geçen Yusuf-Züleyha kıssası ise; İran mitolojisinde Siyavuş-Sudâbe, Hint mitolojisinde ise Bata-Anibus olarak anlatılır. (Tökel, 2009b: 179) Bu durum, ilk kaynak olan vahyin bozulup Eski ve Yeni Ahit'te yerini alması ile oluşur. Sürgün ve göç olayları ile dünyanın her tarafına yayılan Yahudiler de sonradan mitolojiye dönüşen bu olayları, o yerin kültürüne empoze ve entegre eder. Nitekim ilahi kaynak bir olunca mitolojik versiyonların çokluğu da kaynaktan izler taşımaktadır. Çünkü farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda, farklı kişilerin aynı hakikatleri söylemesi, pek çok peygamberin gönderilişiyle açıklanabilir. Bir rivayet/hadise göre (*Ahmed b. Hanbel, el-Musned 5/265-266; İbn Hibbân, es-Sahîh, 2/77*) yüz yirmi dört bin peygamber dünyaya tebliğ amaçlı gönderilmiştir.

Dünyadaki mitlerin benzer olması, “*intikal*” olma özelliğinden kaynaklandığı gibi; “*idrak*” meselesinden de kaynaklanır. Hilmi Ömer Buddha ise “*bu benzerliklerden sadece, aynı çevre şartlarında insan zihninin aynı şekilde faaliyet göstermesi sonucu birbirinden müstakil olarak meydana gelmiş olduğunu söyleyebilecek konumda bulunuyoruz*” diyerek, insan zihninin mitler oluşturmadaki ortak yönünü vurgulamaktadır. (Çınaroğlu, 2016)

Yazarın, romanın fantastik kurgusuna bu kıssanın kahramanlarını katması, muhteva olarak İslam mitolojisini ilgilendirir. İslam mitolojisine geçmeden önce “İslam mitolojisi” kavramını irdelemek yerinde olacaktır. Çünkü akla “İslam'da mitoloji var

---

imparatorun adını sorunca onlar da adını söylerler. Bu imparator, balıkçı doğmadan beş yüz yıl evvel ölmüş bir imparatordur.” (Tökel, 2009: 183)

² “Hindistan'da bir tek kişinin uzun süre uykuda kalması olayına rastlandığı gibi (Bhagavat Gita. Ramayana ...). Hint kutsal kitaplarından Mahabharata'da yedi kişinin, peşlerinde bir de köpek olduğu halde riyazet için krallığa ve dünyaya yüz çevirdikleri nakledilmektedir.” (Ersöz: 465)

mıdır?” tartışması önceden beri süregelen tartışmalardır. Terimin ilk kelimesi olan “İslâm”dan kasıt şüphe yok ki Kur’an-ı Kerim’de yazılı olup, Peygamber’in tebliğ edip hayata geçirdiği, İslâm’ın ana inanç, ibadet, ahlâk ve muamelat kurallarından oluşan çerçevesi, kısaca bizatihi İslâm dini değildir. (Ocak, 2009: 138) Kuran peygamberinin vefatından sonra oluşan dini boşlukta eski zihniyetlerin (yahudilik, hıristiyanlık, putperestlik) tekrardan ortaya çıkmasıyla oluşan kültürdür. Çünkü çok farklı kültürlerden Müslüman olup yeni dine giren insanlar, eski zihni yapılarındaki mitolojik inançlarını tam bırakamayınca eski mitolojik inançları da “İslamileş”miştir. Bu duruma “İsrailiyat” denmektedir. Bu terim, İslami mitoloji anlamına da gelir.

Ashab-ı Kehf kıssası, Türk dilinin erken dönemlerinde yazılmış özellikle dini kaynaklı eserlerde de (*Kıyas-ı Enbiyalar*) dile getirilir. Bunlar; Rabguzi’nin, 1310’da kaleme aldığı *Kıyas-ı Enbiya’sı*, 2. Murat’ın emriyle Şirvanlı Mahmud tarafından 15. yüzyılda adından anlaşılacağı üzere Arapçadan tercüme edilen *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi*, diğeri ise *Kıyas-ı Enbiya* (Türk Dil Kurumu Nüshası, İnceleme, Metin, Sözlük)’dır. (Erdem, 2013: 5) Bu 3 kaynağın da ortak verileri, yedi kişi olan mağara arkadaşlarının Dakyanus adlı putperest bir hükümdarın zulmünden kaçarak Tarsus yakınlarında bir mağaraya sığınarak 309 sene boyunca uyumalarıdır. Nitekim romanda Serra, mağaraya giderek Yedi uyurlarla tanışır ve Yemliha da kurgunun içinde yer alır.

Nazlı Eray, bu mitik bağımlı fantastik anlatısında gerçek hayatın zaman ve mekân kavramını önemsizleştirir. Tarihi ve mitolojik kahramanlar ve anlatılar, tarihi gerçeklikteki gibi verilmez. Tarihi gerçekliğe kurgu girdiği zaman ve de bu kurgu fantastik bir alt yapıyla ele alındığı zaman anakronizm denen tarih bozulması ya da tarih yanılgısı denen kavram ortaya çıkar. Tarihi ve mitolojik bir konuyu yeniden ele alan roman yazarı, tarihi belgelerdeki boşluklarda hayal gücünü kullanır. Tarihi olaylar, mitolojiler, zaferler, yenilgiler ve yasaklar yeniden kurgulanarak yorumlanır. (Argunşah, 2010: 455)

Romanın fantastik kurgusundan dolayı gerçeklik algılamasını yıkan yazar; zamanında putperestliğe karşı çıkarak Tevhid inancından dolayı mağaraya sığınan gençleri, Tevhid akidesine zıt bir şekilde fal baktırır. Çünkü İslam dininde fal baktırmak ve büyü yaptırmak yasaklanmıştır. Fal bakan kadının adının “Sibil” olması, Tevhid inancına isyan eden “İblis” namıyla meşhur şeytanı akla getirir. Kurguda harf oyunu yaparak iblise göndermede bulunan yazar, Sibil’in ağzından fal aracılığıyla Tanrı Apollo’yu konuşturur. “*Sibil geldi. İşte Sibil. Şimdi transa girip Tanrı Apollo’nun ağzından her şeyi anlatacak!*” (Eray, 2012: 164) Fantastik kurguda Yunan mitolojisine de göndermede bulunan yazar, Tanrı Apollo’nun sözlerini Ashab-ı Kehf’e dinlettirir. Bu da romanın gerçeklik algılamasının fantastik unsurlarla yıkıldığının göstergesidir.

Fantastik kurguda Karı Şefik karakterini, “*İrice bir at sineğiymiş. Sırtında iki saydam kanat, kara kıllı gövdesi ile kum rengi bölmenin üstünde dikkatimi çekebilmek için olmadık hareketler yapıyor*” (Eray, 2012: 121) cümleleriyle bir böceğe dönüştüren yazar; Franz Kafka’nın “*Dönüşüm*” romanındaki Gregor Samsa’sını hatırlatır. Anlatıcı ve Aşo ile kurguda birden devler dünyasında iki cüce mahluk olarak karşılaşılır. “*Mutfak musluğundayız Aşo. Yavaş konuş*” (Eray, 2012: 75) Bu satırlar, okura

Homeros'un Odessa destanından sonra yazılan ilk büyük fantastik seyahat metni olan "Gulliver'in Gezileri" romanını hatırlatır. Postmodern ve fantastik unsurların bir arada kullanıldığı romanda, fantastik unsurların mitik bağıntılarından da yararlanan yazar; geniş kurgusal yelpazeyle büyüğü gerçekliği gözler önüne serer.

Sonuç

İlk insanla var olan sözün, anlatıya dönüşüp muhtevasında mitolojik metinleri barındırması; bir söz ve anlatı sanatı olan edebiyatın mitoloji ile ilgilenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. İnsan ve içinde bulunduğu dünyayla ilgilenen edebiyatın; ilk insanın içinde bulunduğu dünyayı olağanüstülük perspektifiyle anlatarak meydana getirdiği mitolojiyi kaynak olarak kullanması, ilk insanın toplum ve inanç hayatından bilgiler sunar.

Edebiyatın bir türü olan roman ise geleneksel anlatı formuyla insanın içinde bulunduğu toplumsal hayatı konu alır. Modern çağla birlikte ölüm realitesinin çarpıcılığı, toplum hayatının ekonomik acımasızlığı; insanı birey formatına sokarak yalnızlaşmasına ve iç dünyasına çekilmesine neden olur. Böylelikle romanın kurgusu ve konusu da klasik "insan" anlayışından "modern" birey algılamasına doğru değişir. Modern hayatla birlikte gerçeklik parçalanır ve birey yalnızlıkla birlikte hayal âlemine sığınır. Çünkü gerçek hayattaki olumsuzlukların bireyi yaralaması yerine hayal âlemindeki sınırsızlıklar bireyi mutlu eder. Bu durum zamanın edebiyat anlayışına da tesir ederek klasik ve modern anlayışı yansıtan eserler yerine ikisini de yansıtmayan postmodern ve fantastik eserler oluşmaya başlar.

Türk romanında ise hayal âleminin fantastik sınırsızlıkları ile dikkati çeken Nazlı Eray, büyüğü gerçeklikle dış dünyanın gerçekliğini harmanlayarak ve kaynağını da mitolojiden alan fantastik kurgular meydana getirir. *Orphee* romanı ile binlerce yıldır sönmeyen aşkı günümüze taşıyan yazar, anakronizm ile Yunan mitolojisindeki anlatının kurgusunu değiştirir. Nitekim fantastiklik bunu gerektirir. *Ayıdığı Sofrası* romanı ile de Çin mitolojisinden İslam mitolojisine kadar varlığı yadsınmayan Ashabı-ı Kehf/Yedi Uyurlar grubuna da atıfta bulunarak mitolojik ve ilahi anlatıyı roman kurgusuna uyarlar. Bu kurgulamada tarihî romanların kurgulama yöntemi olan anakronizm kullanılır.

Bu durum, mitolojik metinlerin ve mitik anlatıların gerek imge ve simgelerle gerek olayın bizatihi varlığıyla edebi metinlere kaynaklık ettiğini gösterir. Edebi eserler vasıtasıyla mitik metinler, tarihin karanlığında yitirilmeden yeniden yorumlanarak insanın kolektif bilincini açık tutmaya çalışır. Romanlardaki mitik bağıntılar da bu bilincin açık tutulmasına yardım eder.

Kaynakça

Aktaş, Şerif (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Argunşah, Hülya (2010). "Tarihi Romanın Yükselişi", *Hece: Türk Romanı Özel Sayısı*, S. 65/66/67.

- Arpağuş, Hatice K. (2003). “Mitoloji, Kur’ân-ı Kerîm Kıssaları ve Kültürel Miras”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (25/2), 5-24.
- Aslan, Pelin (2012). “Türk edebiyatında Fantastik Tür Açısından Farklı Bir Durak: Halide Edip Adıvar’ın Bazı Öykülerinde Milliyetçi “Tayflar””, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*.
- Aytaç, Gürsel (1999). *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Batuk, Cengiz (2009). “Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar”, *Milel ve Nihal*, C. 6, S.1, Ocak – Nisan.
- Bayat, Fuzuli (2007). *Mitolojiye Giriş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Çetişli, İsmail (2008). *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çınaroğlu, Menderes (2016). “Mitoloji ve Mitos Türlerine Dair Geniş Bir İnceleme”, www.kenandabirkuyu.org, (Erişim tarihi: 27.04.2016)
- Dilek, İbrahim (2012). “Hangisini Seçerdiniz: Er Samır mı, Orpheus mu?”, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 24, S. 93, s. 79-88.
- Durmuş, Gökay (2014). “Elif Şafak’ın “Mahrem”inde Fantastik Bir Yolculuk”, *CBU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:3, Eylül 2014.
- Eray, Nazlı (2015). *Orphee*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Eray, Nazlı (2012). *Ayışığı Sofrası*, Postiga Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Mevlüt (2013). “Ashab-ı Kehf’in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, Ekim.
- Ertem, Cengiz (2003). *Fantastik Edebiyat ve Aşkı Giyinen Adam*, Edebiyat ve Eleştiri, nr. 66, Mart-Nisan.
- İnci, Handan (2005). “Aziz Efendinin Reddedilen Mirası, Türk Romancısının ‘Gerçeklik’le Savaşı”, *Kitap-lık*, Şubat, nr. 80, s. 73–83.
- İşler, Ertuğrul (2015). “Edebi Mitler Üzerine –I”, *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz/Autumn, S.6, s. 185-198.
- Karabulut, Mustafa (2015). “Edip Cansever’in Şiirlerinde Mitoloji”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/12 Summer*.
- Kula, Onur Bile - Sakallı, Cemal (2002). “Yazınsallık Nasıl Oluşur ya da Yazınsallık-Kurgusallık Bağlantısı Üzerine- I”, *Varlık*, nr. 1139, Aralık.
- Moran, Berna (1998). “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış”, c.3, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Ocak, Ahmet Yaşar (2009). “İslâm’ın Temel İnançları Etrafında Oluşan “Mitolojik” Kültür: “İslâm Mitolojisi” Yahut İslâm İlahiyatının İhmal Edilmiş Önemli Bir Sorunsalı”, *Milel ve Nihal*, cilt 6 sayı 1 Ocak – Nisan, s. 137-163.
- Öncül, Kürşat (2010). “Mitolojiden Romana Yönetim Erkinin Anlatım Türlerine Yansımaları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1 Winter*
- Sert, Özlem (2009). *Umudun Tarihine Yolculuk Yedi Uyurlar Efsanesi*, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Seyidoğlu, Bilge (2015). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, Mustafa (2013), “Kuran’da Bir Pasif Direniş Öyküsü: Ashab-ı Kehf”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, c. 2, sayı: 3.
- Toyman, Yeliz Özge (2006). *Nazlı Eray’ın Roman Dünyasında Düşü ve Büyülü Gerçekliğin Kurgusu ile Fantastik Unsurlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Tökel, Dursun Ali (2012). “Edebiyat Mitolojinin, Mitoloji Edebiyatın Neresinde?”, *Bizim Külliye*, S.51, Mart-Nisan-Mayıs, 23-29.
- Tökel, Dursun Ali (2009). “Kutsal Metinleri Anlamada Mitolojinin Rolü,” *Milel ve Nihal*, C.6 (1), 165-193.
- Wellek R./Warren A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çev. A. Edip Uysal), KTB, Ankara.
- Yıldırım, Nimet (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

